

Naposljetku, knjiga sadrži i “Zapovijed ministra unutarnjih poslova RSK svim SUP-ovima...” (str. 328 – 329) od 31. srpnja 1995. da uslijed proglašenja ratnoga stanja budu spremni za brzu evakuaciju svih arhiva i dokumentacije. Da ta zapovijed nije izvršena svjedoče nam i dokumenti dostupni hrvatskoj javnosti u ovoj knjizi i svim dosadašnjim izdanjima.

IVAN MIHANOVIC

Henry Kissinger, *World Order* (New York: Penguin Press, 2014), 420 str.

Henry Kissinger, rođen 1923., američki je povjesničar njemačkoga podrijetla, diplomat i politički znanstvenik. Bio je savjetnik za nacionalnu sigurnost i državni tajnik (ministar vanjskih poslova) predsjednika Richarda Nixona i Geralda Forda te savjetnik mnogih drugih američkih predsjednika. Uz ostala priznanja, primio je Nobelovu nagradu za mir 1973. i Predsjedničku medalju slobode. Autor je mnogih knjiga o vanjskoj politici i diplomaciji. Trenutačno obnaša funkciju predsjednika međunarodne tvrtke za konzalting “Kissinger Associates, Inc”.

Svjetski poredak posljednja je, četrnaesta Kissingerova knjiga, a objavio ju je 2014. u New Yorku u izdanju Penguin Pressa. Knjiga se zahvaljujući “Školskoj knjizi” pojavila 2015. u hrvatskom izdanju. Za potrebe ovoga prikaza koristilo se originalom na engleskom jeziku. Knjigu sam kupio u Londonu, a kako prethodna knjiga istoga autora i izdavača (*On China /O Kini/,* 2011) nije prevedena, nije se očekivalo izdanje na hrvatskom jeziku. Knjiga je podijeljena na devet poglavlja, uz uvod, zaključak, zahvale, bilješke i kazalo.

U uvodu (“Pitanje svjetskoga poretka”, str. 1 – 10) autor počinje s tezom o potrazi za svjetskim poretkom i izlaže njegove različite koncepte. Svjetski poredak zapadnoga tipa potječe s kraja Tridesetogodišnjega rata, iz Vestfalskoga mira potpisanog 1648. godine. U Kini su svjetski poredak vladajuće elite i politički filozofi smatrali više svijetom za sebe. “Sve ispod neba” bio je politički kredo svijeta kojim je vladao kineski car, a čije su granice bile granice njegova dosega. Između Europe i Kine, islam je imao drugačiji univerzalni koncept svjetskoga poretka, koji se sastojao od božanske vlasti koja će ujediniti i pacificirati svijet. S druge strane, američki koncept svjetskoga poretka leži na principu “grada na brdu” koji će inspirirati cijeli svijet principima pravednosti i snagom svojega primjera, a koji su upravo doseljenici iz Europe donijeli u Novi svijet. Od svih tih koncepata, zaključuje autor, samo je vestfalski do danas općepriзнat kao sistem međunarodnoga poretka. Uvod završava pitanjem odnosa legitimteta i moći. Budući da je to veoma kompleksno pitanje, odgovor mora počivati u sposobnosti oblikovanja različitih povijesnih iskustava i vrijednosti u jedinstveni poredak (koji je pravedan za sve i koji odobravaju svi slobodni narodi).

Prvo poglavlje (“Europa: pluralistički međunarodni poredak”, str. 11 – 48) opisuje izvore i evoluciju europskoga, dakle zapadnoga svjetskog poretka od prestanka

rimske vladavine do pada Napoleona. Bitna karakteristika toga poretka je pluralizam, koji se nakon propasti Zapadnoga Rimskog Carstva nastoji očitovati u ravnoteži snaga ("equilibrium"). Vodeći čitatelje kroz povijesni razvoj Europe – isprva kršćanstvo kao integrativni faktor, zatim kratko razdoblje Karla Velikoga, izbor habsburškoga princa Karla (Karlo V.) 1519. za cara Svetoga Rimskog Carstva, savez francuskoga kralja Franje I. s osmanskim sultanom uspon Armanda Jeana du Plessisa, kardinala Richelieua, Vestfalski mir (nije jedinstveni dokument, nego tri različita međunarodnopravna ugovora), uspon pruske države i Fridrika II. Velikoga te naposljetku Francuska revolucija i Napoleonov uspon – autor prikazuje različite teoretske, filozofske, pravne i državne koncepte takva poretka, s analizom intelektualne podloge i praktičnoga provođenja.

Drugo poglavlje ("Europski sustav ravnoteže snaga i njegov kraj", str. 49 – 95) govori o diplomatskoj i političkoj povijesti Europe od Bečkoga kongresa 1814. do danas. Počinje prikazom "ruske enigme", ekspanzijom ruske države, koja se najbolje ogleda u definiciji vanjske politike kao "širenja države u svim smjerovima", i ulaskom u europsku političku sferu. Razlika između ruskoga i europskoga viđenja svjetskoga poretka, očita već na Bečkom kongresu, dominirat će u odnosima europskih država i Rusije cijelim razdobljem kojim se poglavlje bavi. U dijelu "Pretpostavke međunarodnoga poretka" Kissinger smatra da su tri glavna faktora uzrokovala napuštanje sustava Bečkoga kongresa: uspon nacionalizma, revolucije iz 1848. i Krimski rat, te ukratko opisuje promjenu međunarodnopravnoga poretka uzrokovanu svakim od njih posebno. Nadalje se izlaže kratak profil dvojice državnika koji su, svaki na svoj način, obilježili europski poredak i njihovo političko djelovanje: Metternicha i Bismarcka. Kissinger to razdoblje naziva "prijelazom u naglasku europskoga poretka s legitimiteta na moć", a smatra da su sve slabosti toga novog sistema – koji je, za razliku od vestfalskoga modela, "izgubio fleksibilnost" – rezultirale Prvim svjetskim ratom. Kao kardinalnu pogrešku Versajškoga mirovnog ugovora (i poretka proizišlog iz njega) Kissinger ističe promašenost njegova cilja, što je pak uzrokovalo Hitlerov uspon i potpunu destrukciju europskoga poretka. Drži da je poslijeratni poredak obilježen europskom ovisnošću o američkoj vojnoj i nuklearnoj pomoći, što je zahtijevalo novi pristup. Poglavlje završava s pitanjem o budućnosti ujedinjene Europe (Kissinger misli na Europsku uniju) i njezinim identitetom kao svjetske sile koja može krenuti u tri pravca: kao produžetak Atlantskoga partnerstva i jačega oslonca na Sjedinjene Američke Države (SAD), kao neutralni samostalni entitet ili u potrazi za novim savezima i asocijacijama s neeuropskim državama ili skupinama država.

Treće poglavlje ("Islamizam i Bliski istok: svijet u neredu", str. 96 – 145) govori o povijesti islama kao prijelazu s ekspanzije imperijalnoga pothvata na svetu dužnost preko triju opcija: konverzije, protektorata plaćanjem danka ili osvajanjem. Smatra da je islam odjednom postao religija, multietnička superdržava i svjetski poredak. Kao polaznu točku takva poretka ističe distinkciju između pojmova *dar al-islam* (Kuća islama ili Kraljevstvo mira, koje obuhvaća sve teritorije i podanike islama) i *dar al-harb* (Kraljevstvo rata, svi ostali dijelovi svijeta). U teoriji su *dar al-islam* i *dar al-harb* u stalnom ratu, jer je krajnji cilj islama cijeli svijet i *pax Islamica*. Donosi primjer kako islamske države ne smatraju da su na istoj razini s neislamskim državama, koje se nalaze "u prirodnom stanju" jer im "nedostaje pravne sposobnosti da uđu u odnos s islamom na osnovi reciprociteta i ravnopravnosti, jer se nisu mogle prilagoditi njegovim etičkim i pravnim standardima". Zaključuje da je "miran svjetski poredak ovisio

o sposobnosti formiranja i širenja unitarnoga islamskog entiteta, ne o ravnoteži snaga konkurentnih dijelova”. Zatim Kissinger prelazi na suvremene događaje i utjecaj moderne tehnologije i medija u globalnom fenomenu poznatom pod nazivom “arapsko proljeće”. Poglavlje završava opisom nastanka i razvoja Muslimanskoga bratstva, pojave ekstremizma i džihadizma kroz prizmu sukoba arapskoga svijeta s Državom Izraelom te detaljnijim opisom stanja i prilika u Saudijskoj Arabiji i Iranu (označujući ih ključnim, stožernim državama-konkurentima za prevlast u islamskom svijetu) kao i kompleksnoga odnosa tih država s drugim islamskim državama.

Četvrto poglavlje (“Sjedinjene Američke Države i Iran: pristupi poretku”, str. 146 – 171) prikazuje temeljnu razliku u cilju i metodi vanjske politike SAD-a i Irana na primjeru “arapskoga proljeća”, koje je vrhovni vođa Islamske Republike Irana Ali Hamnei nazvao “islamskim buđenjem”. Nadalje opisuje Iran kao islamsku državu koja je prva prihvatila radikalni islam kao državnu doktrinu revolucijom 1979., a nastavlja s kompleksnim odnosom Irana s drugim državama u suvremenom svijetu kroz prizmu nuklearne proliferacije iranskoga programa (političko pitanje koje nije bilo riješeno u trenutku pisanja knjige).

Peto poglavlje (“Mnogostrukost Azije”, str. 172 – 211) opisuje diplomatsku povijest Azije. Autor iznosi da do dolaska europskih kolonizatora ni jedan jezik kontinenta nije imao riječ “Azija” u svojem rječniku! Tvrdi da je tijekom XIX. i u prvoj polovini XX. stoljeća prevladavao zapadni utjecaj, a nakon 1970. dolazi do dramatične transformacije: ekonomske reforme Kine, porasta “azijskih tigrova” Japana, Koreje, Tajvana i Tajlanda, pa je prevagnula vanjska politika temeljena na nacionalnim interesima i pretpostavkama vestfalskih načela. Posebno mjesto zauzimaju prikazi Japana i Indije: “U Japanu je zapadna intervencija (SAD-a 1853.) promijenila kurs historijske nacije; u Indiji (britanska kolonijalna vladavina) preoblikovala je veliku civilizaciju u modernu naciju.” Poglavlje završava pitanjem “Što je to azijski regionalni poredak?”, gdje Kissinger nudi izvrsnu analizu uloge SAD-a u raznim azijskim asocijacijama, ali ističući *differentia specifica* u odnosu na iste takve u Europi (Europska unija, NATO i OSCE). Zaključuje da izranjaju dvije ravnoteže snaga: jedna u istočnoj, a druga u jugoistočnoj Aziji.

Šesto poglavlje (“Prema azijskom poretku: konfrontacija ili partnerstvo”, str. 212 – 233) opisuje način na koji azijske nacionalne države same sebe doživljavaju u svjetskom poretku kao “novonastale izranjajuće postkolonijalne države”. Posebno opisuje “kompleksni put Kine od klasične civilizacije, carstva, komunističke revolucije do moderne supersile”. Definiciju odnosa Kine i svjetskoga poretka dao je sam Mao Ce Tung, kao ubrzanja revolucije koja će dovesti do “... ciklusa koji je beskonačan, a koji evoluirao od neravnoteže do ravnoteže pa natrag do neravnoteže”. Stoga zaključuje da je “vrhovni autoritet nekadašnjega carstva u maksimi *sve ispod neba* postao jedinstveni i moralni revolucionarni autoritet”. Zanimljivo, Kissinger ističe i svoj doživljaj tijekom tajnoga boravka u Pekingu 1971., kada je na temelju izvještaja Središnje obavještajne agencije (CIA) zaključio da su sovjetsko-kineski odnosi toliko napeti, otvaranje Kine i suradnja s SAD-om i postali mogući, ali da zbog oštrog ideološkog stava predsjednika Maoa takva suradnja nije moguća za njegova života. Iz Kissingerova iskustva, glavni prigovor kineskih dužnosnika na vestfalski sustav bio je da Kina nije sudjelovala u donošenju pravila i obveza koje iz toga proizlaze. Stoga je, smatrali su, bilo potrebno mijenjati ta pravila, pogotovo u skladu s aktivnom ulogom i sve većim utjecajem Pe-

kinga u svijetu. Ističe da su SAD i Kina nezamjenjivi stupovi međunarodnoga poretka, s različitim pristupom politici: američkim pragmatičnim, kineskim konceptualnim. Objašnjava uzrok nepovjerenja među tim državama i nudi vlastiti pogled na njihov odnos u dužoj perspektivi.

Sedmo poglavlje ("Djelujući za cijelo čovječanstvo: Sjedinjene Američke Države i njihov koncept poretka", str. 234 – 275) govori o jedinstvenom američkom utjecaju u svijetu. Za SAD vanjska politika nije trajan pothvat, nego niz epizodnih izazova. Autor kaže da je u ranijem razdoblju svoje povijesti, dok nije bio kontinentalna supersila, SAD iskorištavao svoj izolirani položaj između dva svjetska oceana nesudjelovanjem u europskoj ravnoteži snaga. Potom se opisuje različit pristup međunarodnim odnosima i svjetskom poretku kroz djelovanje predsjednika Theodorea Roosevelta, Woodrowa Wilsona i Franklina Delanoa Roosevelta, svakoga u svojem vremenu i okolnostima.

Osmo poglavlje ("Sjedinjene Američke Države: ambivalentna supersila", str. 276 – 329) govori o specifičnom položaju SAD-a kao jedine (u tom trenutku, na osnovi monopola na nuklearne snage) supersile nakon Drugoga svjetskog rata: "Šezdeset posto svjetskoga bruto nacionalnoga dohotka proizvodio je SAD preuzimajući zaštitu i obnovu država koje su dijelile njegove poglede na svjetski poredak." Za neprijatelja, Sovjetski Savez, smatralo se "da je zastranio iz međunarodne zajednice kojoj će se eventualno vratiti". Načela demokracije i slobode za SAD su bile samorazumljive istine i univerzalni principi. No razvoj i napredak globalnoga komunizma uzrokovali su praktične poteškoće u određivanju prioriteta. Autor opisuje američke doktrine vanjske politike u specifičnim trenucima: u Korejskom ratu kao zadržavanje komunizma i lokaliziranje sukoba štiteći vestfalska načela; u Vijetnamskom ratu kao raspad nacionalnoga konsenzusa zbog prvoga vojnog poraza u povijesti, novi smjer predsjednika Nixona i koncept globalnoga poretka u ravnoteži pet sila (SAD, ujedinjena Europa, Sovjetski Savez, Kina i Japan) koje bi ograničavale jedna drugu; obnavljanje kroz politiku predsjednika Forda; rezolutnost predsjednika Reagana; umjerenost i multilateralna suradnja u gradnji međunarodnoga poretka predsjednika Busha st., a završava sa dva američka rata protiv globalnoga terorizma (Afganistan i Irak).

Deveto poglavlje ("Tehnologija, ravnoteža i ljudska svijest", str. 330 – 360) govori o međunarodnom svjetskom poretku u nuklearno doba. Opisuje motive i cilj politike predsjednika Reagana da na samitu u Reykjavíku 1986. predloži uništenje svega ofenzivnog nuklearnog oružja, uz zadržavanje samo defenzivnoga u slučaju povrede toga pravila. Posebno pitanje zauzima nagli porast iranskoga nuklearnog kapaciteta i njegove implikacije na svjetski poredak i sigurnost. Na kraju opisuje kako brzina, količina i složenost informacija u suvremeno doba utječu na donošenje političkih odluka (Kissinger iznosi da današnji mobilni uređaj dnevno primi i obradi više informacija nego što su u vrijeme kada je on obnašao državne dužnosti tajne službe zaprimale u nekoliko mjeseci!). Završava s pitanjem uloge i cilja diplomacije u novom informatičkom dobu Facebooka i Twittera kao i ljudskim faktorom u tom odnosu.

U zaključku ("Svjetski poredak u našem vremenu?", str. 361 – 374), komparativnim pristupom kroz rekapitulaciju svojih razmišljanja, Kissinger tvrdi da evoluciju svakoga svjetskog poretka uzrokuju dvije tendencije: redefinicija legitimiteta i značajna promjena u odnosu snaga. Na kraju se postavlja pitanje "Kamo idemo odavde?", a Kissinger smatra da odgovor leži u modernizaciji vestfalskoga sustava upotpunjenog suvremenim realnostima.

Na kraju knjige nalaze se “Zahvale” (str. 375 – 377), “Bilješke” (str. 379 – 403) i “Kazalo pojmova” (str. 405 – 420).

Knjiga je pisana tipičnim “Kissingerovim stilom”, koji obilježavaju multidisciplinarni pristup, vrhunska erudicija i bogato osobno iskustvo ovoga dugovječnog državnika. Akademska dikcija nije usmjerena u stručnom smjeru, pa nema suhoparnih tehničkih podataka. Budući da je doista zanimljiva, jako čitljiva i inspirativna, ne samo zbog novih saznanja nego i zbog nove dimenzije Kissingerova spisateljskoga opusa, vrijedan je izvor i akademskoj i široj publicističkoj publici.

FILIP KATANIĆ

Igor Duda, *Danas kada postajem pionir. Djetinjstvo i ideologija jugoslavenskoga socijalizma* (Zagreb; Pula: Srednja Europa; Sveučilište Jurja Dobrile, 2015), 274 str.

Igor Duda jedan je od najznačajnijih hrvatskih povjesničara mlađe generacije, a svojim je knjigama *U potrazi za blagostanjem te Pronađeno blagostanje* napravio ključne iskorake u istraživanju hrvatske i jugoslavenske socijalističke svakodnevice i potrošačke kulture. Duda je ujedno jedan od osnivača pulskoga Centra za kulturološka i povijesna istraživanja socijalizma (CKPIS), koji se u relativno kratko vrijeme afirmirao u značajno znanstveno središte s međunarodnom reputacijom. Pod okriljem CKPIS-a objavljen je, među ostalim, iznimno bitan zbornik *Socijalizam na klupi*, u kojem nova generacija istraživača svojim radovima pokazuje prednosti teorijski osviještena i interdisciplinarnoga pristupa ostavštini socijalističke Jugoslavije, na tragu recentnih uvida u neprikladnost hladnoratovskih binarnih paradigmi.

I u svojoj, već trećoj, samostalnoj monografiji Duda se potvrdio kao iskusan povjesničar koji, bez metodoloških lutanja, jasno postavlja strukturu, odabire izvore te određuje ciljeve i ograničenja svoje monografije o jugoslavenskom socijalističkom djetinjstvu. U tom smislu, Duda naglašava da njegova studija ne daje sveobuhvatni uvid u cjelokupno iskustvo jugoslavenskoga socijalističkog djetinjstva. Njezin je fokus prije svega na formi i sadržaju djelovanja glavne masovne državne dječje organizacije, njezinim ciljevima, zadacima, metodama, simbolima i obredima, koje sustavno rekonstruira i raščlanjuje. Duda detaljno analizira mjesto i interakciju Saveza pionira unutar postojećega društveno-političkog sustava, njegovu vezu s državnom ideologijom, Titovim kultom i širim projektom stvaranja novoga socijalističkog čovjeka.

Velika je vrijednost Dudine knjige vremenski raspon koji pokriva čitavo razdoblje socijalističke Jugoslavije. U potrazi za zamecima određenih ideja i praksi, autor ispravno seže i u razdoblje Drugoga svjetskog rata, a sudbinu pionirske organizacije dosljedno prati do njezina konačnoga raspada. Tako široka perspektiva dopušta mu pak da na površinu izbacijedan od ključnih motiva svoje interpretacije: idejna načela i